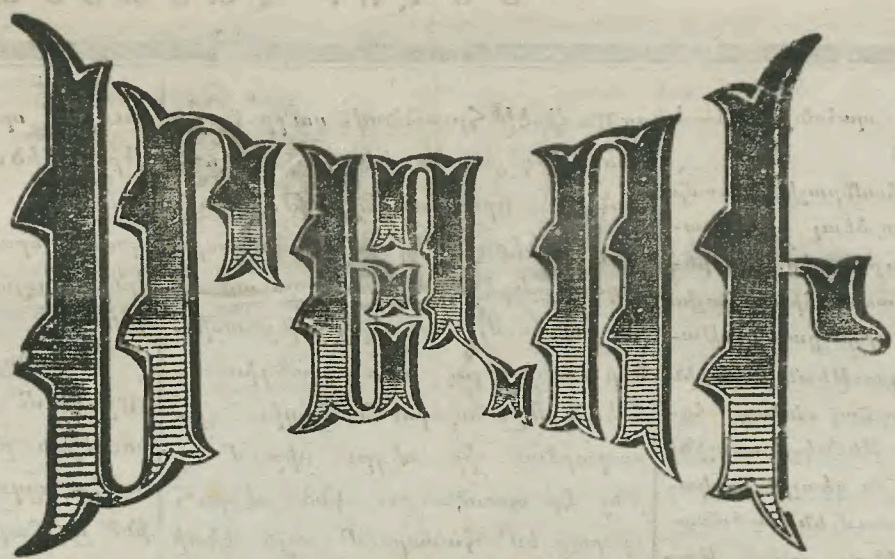

Հրատարակում է ամեն օր բացի երկուշաբթի և ամ օրերից:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի:
Առանձին համարներով խրատներով 5 կոպ.

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր բացի երկուշաբթի և ամ օրերից
առաւոտներն 10—2 ժամը կէսօրից յետ:

Ծանոթացրա՞ք զիստ են ուղղակի խմբագրութեան հետեւեալ հասցեով. En ved. ræsthus «Mezj Aftactman», 62 Tæfæst, կամ Ræd. et n de «Meghu Hæst. ni» à Tællis (C.æc. se).

ԻՄՊԵՐԱՏՐԻՍ

Գ Ս Ա Ն Ե Ի Չ Ո Ր Ր Ո Ր Գ Տ Ա Ր Ի

ԲՈՎԱՆԳԱՌՈՒԹԻՒՆ.

Ղարաբաղի ռուսա-մարտնիկ մասին:
Ազգային. — Թղթակցութիւնք Բաթայից, Ղարաբաղից և Թիֆլիսից:
Քաղաքական. — Քաղաքական անուութիւն. — Քաղաքական լուրեր:
Մանրագրութիւններ:
Ստանդարտութիւններ:

Թիֆլիս, 10 ՅՈՒԼԻՍԻ 1881 թ.

Մերայինը շատ դիւրագիր է. լրագրներում երեւացող ամեն մի լուր կամ յօդուած վրդովում է նրանց: Այսպիսի գէտերում հարկաւոր է նայել նպատակին, որով գրվում են յօդուածներն ու հաղորդում լուրերը:

Այսպէս թղթակցութիւնը Ղարաբաղից ցոյց է տալիս, որ մի քանի լուրեր, որոնք հաղորդված էին «Մեղուի» մէջ այնտեղի դպրոցի վերաբերութեամբ, և որոնց նպատակն էր հրաւիրել մեծ. հոգաբարձուաց ուղարկութիւնն մի քանի թերութեանց վերայ, անախորժ ապաւորութիւնն են գործել: Խմբագրութեանն նպատակը լոկ այդ թերութիւնն ուղղել տալ էր: Մենք երբեք Ղարաբաղիսի հայ դպրոցներն ուրիշ գիւղական դպրոցների շարքը չենք դասած և մինչև անգամ շատ քաղաքների դպրոցներին բարձր ենք համարում նրանց, քանի պիտենք, որ նոցա հոգաբարձուաց շարքում գտանվում է հայր Արսէնը, որ միայնակ կարող է երաշխաւոր լինել զբաղւոյնների բարեկարգութեան, նոցա գոյութեան, և վիճակի ապահովութեան իւր անխնայ աշխատութեամբ, իւր բարոյական ազդեցութեամբ և իւր հեղինակութեամբ, որ այդպիսի անձնաւորութիւնը ընդունակ են ունենալու իրանց հասարակութեան մէջ: Եթէ տեւացնենք սորա վերայ և հայր Խորէն Խանազադեանցի ուսուցչական գործունէութիւնը:

Նը դպրոցի մէջ, մենք ապահով կարող ենք լինել Ղարաբաղիսի դպրոցների մասին: Երանի թէ ոչ թէ մեր գիւղերն, այլ և քաղաքներն ունենային գէթ մի մի հատ Տէր-Արսէն, որ միշտ հասարակութեանց աղն են:

Ապահով կարող են լինել մեր Ղարաբաղիսիցի եղբարք, նամանաւնդ դպրոցի վարչութիւնն, որ խմբագրութիւնը ընաւ սխալ կարծիք ունեցած չէ այնտեղի դպրոցների վերայ, այլ լաւը լաւագոյն տեսնելու ցանկութիւնն է միայն ունեցել և դաժ թերութեանց ուղղվելով:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՈՒԹԱՅԻՍ

(Թղթակցութիւն «Մեղու» Հայաստանի լրագրի)

Քաղաքական հայտը երկուսն ուսումնարանի հոգաբարձուաց պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը արդէն լրացած լինելով՝ ըստ նախընտրած լուծման թեմական վերափոխման անցնելու մայիս ամսի 21-ին տեղի ունեցաւ նորակառուց ուսումնարանի ներքնայարկի դահլիճի մէջ նոր հոգաբարձուաց ընտրութիւնը, որ եղաւ տոմարներով ընտրեալաց ցանկը առաջարկելով: Ձայների բացարձակ առաւելութեամբ հոգաբարձու ընտրուեցան Գրիգոր Բարաւեան, Սիմոն Կործոյեան, Նիկողայոս Բեթանբէկեան, Յովհաննէս Փապիկեան և Միքայէլ Միքեբեան (վերջին երկուքը հին հոգաբարձուներն են): Իսկ նոցա կանգնողաներ՝ Յակոբ Ալեքեան, Յովսէփ Մուրադեան, Կատարե Զարեան, Յովհաննէս Միքեբեան և Յովհաննէս Ամիրադեան:

Երբ ընտրութիւնը արդէն վերջացած էր և հետեւեալ ժողովին յայտնած, այն ինչ ձեռնամուկ եղած էինք ընտրողական թուղթը արձանագրելու՝ ներկայ կողմերից երկուստարական հայեր՝ պաշ. Ա. և Տէր-Յովհ. որոնք գիմնադրոյն ուսանողներ են, յայտնեցին, թէ ներկայ ընտրութիւնը անկանոն եղած է, որովհետեւ:

Հին հոգաբարձուները տակաւին հաշիւ չեն ներկայացրել: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է պիտու էին նոքա, հինի հաշիւը տեսնել և այս նորերի ընտրութիւն անել: Պէտք է ասել, որ ընտրութիւնը առաջ ազդարարութիւն եղած էր հանգիստականներին, որ ներկայ ժողովին նպատակն, ինչպէս եկեղեցւոյն էլ ծանուցում եղաւ, նոր հոգաբարձուաց ընտրութիւն է և էթէ որ նկատողութիւն ինչ ունի անկողայ ընտրութեան վերաբերելով թող յայտնէ: Բայց վերջիվերջ պարաները ոչ թէ ինչ չունեցան աւելու այն ժամանակի այլ և միւս հանգիստականների հետ միասին ներկայացուցին իրենց ընտրութեանց ցանկը: Այս հիման վերայ նրանց այս առաջարկութիւնը խալաւ մեր ժողովը բոլոր հանգիստականներին իսկ ընտրութիւնը վաւերական համարելով՝ իսկոյն ստորագրեցաւ ընտրողական թերթը ամենքից: Զին ստորագրել միմիայն պաշ. Ալալիդեան և Տէր-Յովսէփեանը:

Ըստ այսմ ստորգ չէ «Մեղու» Հայաստանի № 98-ի մէջ տպած այն լուրը, որ իւր թէ հանգիստականները ձայն են բարձրացրել թէ ընտրութիւնները անկանոն եղած են և ևս արձակած լինիմ ժողովը՝ հին հոգաբարձուաց հաշիւները տեսնելուց յետոյ նորերի ընտրութիւնը նորինոյ անկող նպատակաւ: Իմ կարծիքով եթէ այս ընտրութեան ժամանակ որեւէ սխալմունք կամ զարուգում ընտրութիւնը սպրտած են՝ այդ միայն այն է, որ պաշ. Ա. և Տէր-Յովսէփը արուեստ ընտրութեանը մասնակցելու ձայն իրաւունքով:

Յետ այնորիկ հողեգայտուան կիւրակի օրը՝ մայիսի 31-ին միեւնոյն դահլիճում կայացաւ երկրորդ ժողովը, ուր առաջարկուեցաւ ուսումնարանին եկել և մոկց հաշիւը 1877 ամի յուլիս ամսից սկսած մինչև ներկայ տարոյս մայիս ամսից սկիզբը՝ մանրամասն բացատրութեամբ հանդերձ բոլոր յօդուածների հայեւրէն և վնացերէն լեզուներով: Այս հաշիւը կարեւոր տեղեկութիւններով հանդերձ առանձին նամակաւ կուղարկուի խմբագրութեանը տպագրելու:

Միեւնոյն ամիսը հանգիստականները հաշիւ չեն հաշիւ չեն դրել եւս և կանոնաւորութեամբ, ևս առաւել անտեսարարութեամբ յետ ձգած դուռների երեսն գալով, որին երբեք չէին սպասում, դարձաւ միեւնոյն Ա. և Տէր-Յովսէփի վրդովել ժողովականաց խաղաղութիւնը՝ դանդաղ անխնայ աւարկութիւններով ջանալ տնայն լով նուազանցել այն տպաւորութիւնը, որ ներկայ հաշիւաւորութիւնը գործած էր հանգիստականաց վերայ: Սակայն՝ ժողովը չէր զայն վրդովել նոցա ոչ մի խօսքից՝ գոհութեամբ ընդունեց ներկայացուցած հաշիւը:

Եւ թէպէտ ուսումնարանիս շինութեան հաշիւն ևս պատրաստ էր և պիտի տեսնուէր սոյն իսկ ժողովին մէջ, բայց հանգիստականները չափից դուրս գլուած և զայրացած լինելով յինչալ պարտնների անվշտ յէ վարմունքից՝ ստիպուեցան որոշելու ուրիշ անգամի թողելով վերջիվերջ չենութեան համարում թիւն:

Գ. Մ. Կարապետ:

ՂԱՌԱՐԻՒՄ

29 յունիսի.

(Թղթակցութիւն «Մեղու» Հայաստանի լրագրի)

Մի շարք թղթակցութիւններ, մեր գիւղից, անընդհատ և անխնայ ուրուիւծում են մեր դպրոցները. ինչ ասես որ չեն ձգում, ինչ ծակ մարգարէութիւններ ասես, որ չեն կուտակում մէկը միւսի յետեւից: Դուռով, շուռով կ'ընկնին դպրոցները բարոյապէս և նիւթապէս, սղաղակում են բարեբոյս () թղթակցները, անանկացած կը հրատարակուին, հաշիւ տուող չը կայ, պահանջող չը կայ, ամենուրեք անկարգութիւն, երկպառակութիւն: Հոգաբարձուք անգործունեայ, անպէտք, անազնիւ, ուսուցիչներ անխիղճ, անբարեմիտ. խռովութիւն են ազդի քրտինքով վատաւար փողերը, խռով ինչ երկարացնեմ. դպրոցական վարչութեան բոլոր անդամներին, առանց խղճահարութեան մի ամենափոքրը նշող անգամ ցոյց տալու, ներկայացնում են ընթերցող հասարակութեան առաջ, որպէս մի խումբ աւագանների, որոնք անխնայ ջատակում են դպրոցական մարմինը նիւթապէս և բարոյապէս:

Լրագրութեան սրբազան պարտականութիւնն էր իւր արդարացի ձայնը բարձրացնել այսպիսի անխիղճ, անամթ վարչութեան դէմ, հաւատարմով և հիմնուելով իւր թղթակցների բարեխղճութեան վրայ, որոնք շատ անգամ ի չա-

րեն են գործ դնում խմբագրների հաւատարմութիւնը, վրէժնորութեան ծաւալը յազնչելու համար որան, նրան դէմ և ամենայն ճարպկութեամբ ծածկում են իրանց նենգամիտ ներքին նպատակները: Ընդունեցէք մեր խօսքն և անկող յարգանքը, արգոյ խմբագրի: Իր փոխանակ անխորհուրդ թղթակցութիւններ տպագրելու, ձեռնաւարկութեանը և արձանացնում մեզ և ուղղակի հրաւիրում էք մեր հոգաբարձութեանը բարեխիղճ լինել իրանց գործունէութեան մէջ հասարակական ասպարիզում:

Անկարծիք հասարակաց մտքերը յուզված են մեր դէմ. ամենքը լարուած դրութեան մէջ սպասում են հարցի պարզուելուն, թէ մինչ որ աստիճան իրաւացի են թղթակցների բարձրացրած ազմակները, զանգաւանները, Յիւրաքի կան հիմնական ժողովը, որոնք անկողնին են սպասում դպրոցներին, թէ այդ թղթակցների վրա՝ երկարապիտեան ծրնունք է միայն:

Լուել այսպիսի փափուկ և ծանրակշիւ հարցերի մասին, կատարեալ դատողութեան արժանի է, քանի որ անողորմ կերպով խոյտառակութեամբ է մի այնպիսի որդաւան հիմնարկութիւն, որպիսին է ազգային դպրոցը, քանի որ թղթակցութեանց ակնյայտի նպատակն է գրգռել հասարակութիւնը դպրոցի վարչութեան անգամների դէմ, և ստուեր գցել նոցա գործունէութեան վերայ և ընդհանրապէս դպրոցի վարկը կոտրել:

Այս թէ ինչից ստիպուած մենք բարձրացնում ենք մեր ձայնը, ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար ընթերցող հասարակութեան առաջ:

Մենք քաջ ծանօթ լինելով մեր զբաղւոյնների ներքին կենսին՝ ամենայն վրատահոյութեամբ և դրականապէս կարող ենք ասել, որ նրանց սպառնացող ոչ մի վտանգ չէ սպասվում: Ընդհին է՝ որ դպրոցները կարօտ են այլ և այլ բարեկարգութեան, ինչպէս ամեն մի հայ դպրոց, օրինակ՝ զանազան հանգամանքների չորհուրէ արական դպրոցը արտաքին չ'ունի, բայց կ'ունենայ շուռով, բակը անկարգութեան մէջ էր, նոյնպէս կը բարեկարգուի, թէ չէ կարելի արդարացնել հոգաբարձութեան վարմունքը ուղղանելու մասին: Ուսումնական մասը նոյնպէս պէտք ունի փոքր ինչ վերանորոգութեան. արդէն ինչ կարելին է, այդ մասին ևս կարգադրուած է, և մենք ամենին չենք կասկածում, որ ուսումնական տարուայ սկզբում այդ զգալի թերութիւնները կը վերանան և զբաղւոյնները աւելի բարեկարգ մի՞ճակի մէջ կը դրուին:

Բայց թէ ինչն է ստիպում յարգելի թղթակցներին այլ և այլ զբաղւոյններ բարոյել հոգաբարձութեան վրայ, յայտնի ճշմարտութեանց դէմ մղանալ:

այդպիսի յուզել հասարակաց կարծիքը, յիշարկել բացայայտ իրողութիւնները, որ լոյսի նման պայծառ են, այդ մասին մենք աւելորդ ենք համարում խօսել, աննպատակ և անխորհուրդ բանակութիւն չ'սկսելու համար սրա, նրա հետ, որոնց զազոնածածուկ խորհուրդներին քաջ ծանօթ ենք:

Թող ներքին մեղ միայն հրաւիրել մեր ուսուցիչները իւրին ուղադրութիւնը և խնդրել նոցա բարեմտութիւնը. փոխանակ միմեանց խաղաղութիւնը համարաւորութեամբ և սիրով գործել, որի մէջ խնկարկաւ պէս պէտք է որոնել զարգացման ճամբարիտ յատկաւորութիւնը: Մենք հաւատացած ենք նոցա բարեմտութեանը և յոյս ունենք, որ կը խնայեն և զարգացնեն պատիւը և իրանցը: Այլքի համար հանելուկ չէ, որ հայ զարգացման մէջ գործուող անխորհուրդութիւններն առհիւստեղը բոլոր մեծի մասին անխորհուրդութիւններն են լինում, որոնք չեն խղճահարում զոհել զարգացման ճամբարին և զարգելի ինտելիգենցիան: Երանի թէ սխալուած լինէինք Ղարաբաղի մասին: Ուսուցիչներին վերաբերութեամբ:

Իսկ թէ որքան ճշմարիտ են ոլիմպիական բարձրութիւնից Արամազդի շանթեր արձակող պալ. թղթակիցները, թող խօսեն այդ մասին անխորհուրդ իրողութիւնները: Հայր Արթնը, այդ իւր հօտի ամենամեծ հասակը և արիւնքն հովիտ, որ ամենայն աղնութեամբ և բարեխղճարար վարում է զարգացման ճամբարին և հոգաբարձուի պաշտօնը, վարել է և ընդ միշտ կը վարել ընդհանուր հասարակութեան անկեղծ հաւատարմութիւնը և համակրութիւնը (բացառութիւնների վրայ չեմ խօսում): Այն պատկառելի զիջքը, որ նա բռնած ունի հասարակութեան մէջ, և այն խոհական ընթացքը, որին հետևում է նա, մեզ զատուրդ տալու է տալիս վստահ լինել, որ զբարոյական գործը չէ կարող երբեք վտանգի ենթարկուել: Մեզ փոքր չէ. թող թղթակիցները (իսկական մի անձն է զանազան անունների տակ) ճշմարտութեան, արդարութեան պատրուակով արտաթորեն իրանց սրտի յաւելուածները. յոյս ունենք, որ հասարակութեան հաւատը դէպի հայր Արթնը կը մնայ միշտ անդրդուելի, երբեք չի պակսիլ նրան գործակից անհատների մասին հո, թող չենք տալ մեզ ալ կերպ խօսել, նոքա ևս յայտնի են հասարակութեան մէջ իրանց արժանաւորութեամբ և բարեխղճութեամբ:

Մի համառօտ հաշիւ դոցա գործունէութեան մասին 3—4 տարի առաջ զբարոյական դրամարկուրմ աւելի չը կար 2000 ու. և այդ գումարը տարեցտարի աճելու շնորհիւ կայ և ոչ նուազելու: 3 տարի առաջ զարգացման սեպական տուն. իսկ այսօր, նոյն հոգաբարձութեան շնորհիւ, ունի յարմարաւոր և ընդարձակ շինութիւն 4000 ու. արժողութեամբ, նոյն հոգաբարձութեան և զարգացման խնամքի բարեխղճութիւնը — խնամքեան եղբայր ջանքերին ենք պարտական, որ Վահագնը բարեհաճեց զարգացնել յատկապէս 5000 ու. գումարի տոկոսիքը: Օրիորդական զարգացման փառքը զարգացման պատկանում է ներկայ հոգաբարձութեան, թէն պէտք է տեսնել, որ արական զարգացման հիմնադրի մեծ. խնամքեան եղբայր ևս չը խնայէին իրանց օգնութիւնը դրա մասին: 3 տարի առաջ զարգացման ճամբարին մէջ թղթակցանութեան գիւղը. իսկ այսօր մի համառօտ մատենադարան ունի այլ և ալ ուսումնական պիտուկներով մօտ 1000 ու. արժողութեամբ: Այս համառօտ տեսութիւնից պարզ երևում է, որ հոգաբարձութիւնը չէ ընկել, այլ գործել է որպիսի թղթ ևս տեսնել նրան իւր ոյժերը և հանգամանքները, և հազիւ թէ

կարելի լինէր աւելին պահանջել 3—4 տարուայ ընթացքում:

Հոգաբարձութիւնը համակարգութեամբ և ամենայն սիրով զարգացման ճամբարին կում է ներկայումս իւր գործը. պարբերաբար արվում է ամենաճիշդ հաշիւ (չնշտելով եմ ասում) զարգացման նիւթական և բարոյական դրութեան մասին հասարակութեան ընտրեալ անձնաց, հոգաբարձութեան և թեմական տեսչին, Հետզհետէ բարձրում են զգալի պակասութիւնները, աշխատում են արժանաւոր ուսուցիչներ ունենալ, որպիսի թղթ են տալիս միջոցները, գիտեն գնահատել նոցա աշխատանքը, վարձատրել կանոնաւոր կերպով և իւր ժամանակին: Բայց չը նայելով այս ամենին, պէտք է տեսնել, որ դեռ ևս շատ բան է պակասում, մինչև որ կարելի լինի զարգացման ճամբարին շարեկարգութեան մէջ տեսնել ներքին և արտաքին կողմից: Գոյց տուէք մեզ մի զարգացման ճամբարին կատարելալ լինի: Հոգաբարձութիւնը լի է բարի ցանկութիւններով. բայց նրան պակասում են զբարձրագույն միջոցներ: Ի՞նչ կարող է անել միայնակ հոգաբարձութիւնը եթէ նորան չէ աջակցում հասարակութիւնը, որ սովոր է միշտ հրաշքներ պահանջել և անհոգ նստած ձեռքերը ծալած մանամաղի սպասել երկնքից: Մեծ գործը պահանջում է և մեծ զոհարարութիւններ: Այլ կերպ, միշտ զանազան և կողմնապաշտ կ'երթան մեր զարգացման գործերը:

Այս տարի զարգացման ճամբարը աւելանում է. մի ուսուցիչ ևս հրաւիրուած է, Հարկաւոր է ալ դրամական արդիւններ որոնել. աշակերտաց թղթակարգում աւելացնել, որ չափազանց քիչ է նշանակուած, հարկաւոր է անպատշաճ իրաւործել մեծ. Պաշտօնի տաճարութեամբ կազմած համակարգականի օգտագործողները չեն շարունակում: Որ նախկին տանուտէրի անտարբերութեան պատճառաւ դէպի զարգացման գործերը, մնացին որպէս մեծածառ տառեր. Ներկայ տանուտէրից աւելին իրաւունք ունենք պահանջել, որպէս հասակացող էրկտասարդից: Լաւ է անպաշտ քան երբեք: Ահա այն ամենը, ինչ որ կարելի է տեսնել առ այժմ մեր զարգացման վերաբերութեամբ: Ընթերցողին ենք թողնում եղբայրացութիւններ կողմնակա մեր թղթակցների բարեխղճութեան մասին: Թող թղթ արտուի մեզ յուսով միայն, որ 30 ամենայն պատկառելի հասակը ամենալաւ զբաւականն է զարգացման գործերին շարունակութեամբ: Եւ զարգացում ևս: Ով կրթից չէ թեւադրուած և մօտ ծանօթ է մեր ներքին կեանքին, ուլ եղբայրացութեան չէ կարող զուլ: Լրաւորում ենք միայն հոգաբարձութեան ուղադրութիւնը, իւր անխորհուրդ հաշիւների մասին հրատարակել միշտ լրագրութեան մէջ: Գրանով կ'ազատել իրան աւելորդ զրպարտութիւններից և մեղադրանքներից չարաշուշակ թղթակցներից կողմից: Գոյս ունի, արդէյ խորագրով, ճշմարտութիւնը և մեղ: հոգաբարձուաց պատիւը վերականգնելու համար տեղ կը տաք ներկայ յոգնածիս պատուական լրագրից էջերում:

Տեղեւոր:

ՅԱՐԳՈՅ ԽՄԲԱՆԻՐ

Կարդալով «Մշակ» լրագրի 99 և 105 համարներում պ. Կոնոսի նշանակները արդարութիւնը պաշտարանից համար պարզորէ ևս համարում մի քանի խօսք տակ:

Առաջին նշանակի մի քանի կէտերի իրականութիւնը ինձ հիմնաւորապէս անյայտ լինելուն համար՝ զանցառութեան կը տամ: Իսկ այն կէտում, որ ասում է—«Մի ինչ

որ Մամբրէի հրամանով սուրբ Մարգիս, եկեղեցու նորոնձայ Տէր-Կոստանդին Արարատեանցը թողնելով իր ընտանիքը անապաշտպան արքայական վեցաւ խմբէթի ջխար կողում մի խուռ տեղում, ուր ամբողջ վեց ամիսներ տանջուելով դառն պանդխտութեան մէջ, նորեւում հազիւ վերադարձաւ իր տեղը: Յիշում էք ի՞նչ էր պատճառը: Ինձ սեպուհ պարտք ևս համարում այն կէտի իսկական եղելութիւնը գրելով: Երբ տալ որ պ. Կոնոսի յոգնածը ոչ այլ ի՞նչ է՝ եթէ ոչ դառնամարդ կիւր:

Ամենին յայտնի է, որ հայր Մամբրէն սինոդի հրամանով վարում է քաղաքումս առաջնորդական փոխանորդի և կոնսիստորիայի նախանշակ պաշտօն: Զխար գիւղի քահանայական վարչակազմով գրաւորապէս խնդրած էին գիւղացիք կոնսիստորիայից ժամանակաւորապէս մի քահանայ, մինչև իրանցից ընտրած քահանայացուի ձեռնադրուելը: հայր Մամբրէն իրեն վերաւորել յիշած պաշտօնը վարող պարտաւոր էր անպատճառ մի քահանայ ուղարկել և սրա համար կոնսիստորիայի օրագրական հրամանագրով ուղարկեց Տէր-Կոստանդինին: Եւ երկու ամիսուայ ընթացքում չխարցնելով քահանայացուն ձեռնադրուելով և ուղարկուելով իր ժողովրդին հովուելու, հեռագրով յետ կանչեցին հայր Կոստանդինին, սակայն նա տեղից վաղելութեամբ դրա վերով հակառակ կոնսիստորիայ չորս ամիս ևս մնաց և յետոյ վերադարձաւ իր տեղը: Այս է ճիշդ և անխառն եղելութիւնը: Միայն հայր Մամբրէի սխալմանը պատկեր այն է եղել, որ չխարցնելով երբ քահանայ խնդրեցին, հայր Մամբրէն առանց պ. Կոնոսի հարցնելու և նրա ընտրածը խմանալու ուղարկեց Տէր-Կոստանդինին:

Հիմա ցանկանում եմ նկատուելութեան առնել նոյն կէտի մի քանի նախադասութիւնները: ա) «Մի ինչ որ Մամբրէի հրամանով—տեսէք պ. Կոնոսին, որ մեղ կրթից սովորւած» ո՞ր աստիճան արհամարհական ձև է գործ դնում իր յոգնական մի վարդապետի վերայ, որը այս երկրորդ տարին է, որ իր թէկն սահմանափակ իշխանութեամբ, այնուամենայնիւ ամբողջ Թիֆլիզ և նրա վիճակը պահել է խաղաղութեան և կարգաւորութեան մէջ: Բ) «Տէր-Կոստանդին... արքայական ջրխար... ուր ամբողջ վեց ամիսներ տանջուելով դառն պանդխտութեան մէջ... և այլն»: Թէ որ յիշակաւ քահանայ տանջվում էր դառն պանդխտութեան մէջ, ինչու երկու ամիս յետոյ հեռագրով յետ կանչեցին՝ չեկաւ, այլ ընդհակառակն չորս ամիս էլ մնաց տեղից վաղելութիւնը... վաղելութիւնը համար՝ «Յիշում էք ինչ էր պատճառը» մէջ մեծ բան, սղել զարգացմանը եւ, իր բաղձնակողմանի և կարեւոր գործերը մէկ կողմ դնելով, իրան անյայտ մի քահանայի արքայ

րուելու պատճառը յիշէր, ազգի վերայ ծիծաղել է, ամեն մի անհատի իր բոլորական կրթից սովորւած նրա ուղադրութիւնը դարձնել այսպիսի դարձակ բաների վերայ:

Ի վերջոյ միթէ պ. Կոնոսից «Մշակում» գովութիւն և պաշտարանութիւն ընդունած քահանայները ամենը այդպիսիներ են...: Սակայն ինձ չէ հարկաւոր նրա խաղ և կրքոտ գրեց ստիպուած իր զոված քահանայների մերկութիւնը լրագրների միջոցաւ ցոյց տալ ընդհանրութեան, այլ այդ մասին լուրջութիւնը ինձ ամեն բանից նախադաս համարելով զանցառութեան կը տամ:

Թիֆլիս.

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.
XIV
(Վերջ *).

Մենք վերջացնում ենք այս տարեկան զորք գրուելը այս րոպէիս քաղաքական կէտից ամենանշանաւոր պետութիւնով: Մեր խօսքը վերաբերում է Կերմանիային: Նորագոյն պատմութիւնից մեզ յայտնի է, որ Կերմանիան բաժանուած էր զանազան թագաւորութիւնների, մեծ և փոքր իշխանութիւնների և մի քանի տալտ քաղաքների, որոնց կապում էր մի թաղ արտաքին կապով այսպէս կոչուած—գերմանական դաշնակցութիւնը: Այս դաշնակցութեան նիստերը լինում էր ազատ քաղաքներից մէկում—Ֆրանկֆուրտ—Մայն գետի վերայ քաղաքում, ինչպէս առաջ ասել ենք, որոնք առաջին դերը խաղում էր Աւստրիայի կայսրը և սրան դէմ մրցում էր գերմանական գործերի մէջ Պրուսիայի թագաւորը: Այսպէս իւր մէջը զանազան կտորներ բաժանած Կերմանիան, առանձնական ձգտումներ ձեռնարկ սեղմուած էր երկու մեծ պետութիւնների (Պրուսիան արեւմտեան կողմից, Ռուսաստանը արեւելեան կողմից) մէջ, ոչ կարող էր քաղաքական հարկաւոր զարգացմանը հասնել իւր ներքին կեանքում, ոչ էլ մի քաղաքական ներգործութիւն, ազդեցութիւն ունենալ իրենց դուրս միւս երկրների, Եւրոպայի, երկրագնդի միւս մասերի վերայ:

Մեզ յայտնի է, որ 1866-ին գլխաւորապէս Բիզմարկի շնորհիւ այդ կողմից Կերմանիան իւր առաջին քայլը արեց: Պրուսիան դուրս ձգեց Աւստրիային, իւր ղեկավարութեամբ Կերմանիայից, որին վաղուց ձգտում էր, և որի համար վաղուց լուրջապէս ամեն պատրաստութիւնները տեսնում էր: Այդ պատերազմից յետոյ բաժանուած Կերմանիայի կտորները մի աստիճանի միայն միմեանց հետ Պրուսիայի առաջնորդութեամբ, և այդ ժամանակից էլ սկսու Կերմանիայի զորաւոր ազդեցութիւնը Եւրոպայի քաղաքականութեան վերայ:

1870 թուին, Ֆրանկֆուրտական Տես «Մեղու» № 129.

պատերազմից յետոյ Կերմանիան քաղաքականապէս բոլորովին միացաւ և Պրուսիայի թագաւորը իբրեւ Կերմանիայի միութեան և Պրուսիայի առաջնորդութեան նշան ընդունեց Կերմանիայի կայսերական թագը: Այդ ժամանակից էլ Կերմանիան անցաւ բոլոր պետութիւնների զուլայի և բացարձակ նրա գերիշխանութիւնը Եւրոպայում ճանաչուեցաւ:

Կերմանիան, որ մէկ կողմից դիպչում է Ֆրանսիային, միւս կողմից դիպչում է Ռուսաստանին, տարածվում է Եւրոպայի մէջոյցը: Կերմանիան ամենապատշաճաւորաւ, ամենաարագ իրութեան տէր երկրներից մէկն է, շատ ձիւղերում, նոյնպէս և ընդհանուր ժողովրդական դատարարութեան մասում: միւս մեծ պետութիւնների մէջ առաջինն է: Թէպէտեւ, ինչպէս ասում են, գիւտերը, գիտութիւնների մէջ սկիզբը սովորաբար լինում է Ֆրանսիայում, և դրանց գործարարութիւնը—Անգլիայում, բայց մշակութիւնը, զարգացմանը հիմնաւորապէս պատկանում է Կերմանիային, ոչ մէկ երկրում համալսարանները այնպիսի խննդներն և վերին աստիճանի կանոնաւոր կազմակերպութեան, կատարելութեան հասած չեն, ինչպէս Կերմանիայում: Ամբողջ Կերմանիան խօսում է գերմաներէն և բնակիչներն են գերմանացիք, բացի մի փոքր լեհացիներից Պոզնանում և Ֆրանսիայից Էլզասից: Նրա գրականութեան, նրա փիլիսոփայութեան նշանակութեան վերայ էլ չենք կամենում խօսել: Այդ դրացիներից մինչև վերջերս փիլիսոփայութեան ծաղուած ազգը կոչուած է մեծ դեր խաղալու քաղաքական ասպարիզում: Ինչ ուզում են գրեն, խօսեն Կերմանիայի ներքին, քաղաքական, տնտեսական դրութեան մասին, մենք կ'սկսենք, որ Կերմանիայի գլխաւորական ոյժը այնպէս լաւ կազմակերպուած և ահալի է, որ ոչ մէկ պետութիւն առանձին իրեն չի թող տալ այսօր Կերմանիայի դէմ գնալու: Կերմանիայի քաղաքականութեան զուլայը որեւէ այժմիս Եւրոպայի քաղաքական աշխարհի առաջնորդը հանձնարել իշխան Բիզմարկն է, որի մասին թշնամիներն էլ կը խոստովանեն, որ արտաքին քաղաքական մասումը այսօր նրա հատը չը կայ: Բացի Կերմանիայի գլխաւորական ոյժից և Բիզմարկի պէս մի քաղաքագէտ և պետագէտ անձից ուրիշ ի՞նչ բանի վերայ է հիմնած Կերմանիայի գերիշխանութիւնը Եւրոպայում և ինչպէս են Կերմանիայի շահերը:

Պրուսիան թշնամի էր Աւստրիային, քանի որ այդ երկուսը մրցում էին միմեանց հետ Կերմանիայում: Կերմանիայի մէջ մտնելով Պրուսիան, իբրեւ Կերմանիայի զուլայ Կերմանիայից դուրս Աւստրիան չէ կարող թշնամի լինել: Աւստրիան կատարում է սլավոն յեղի դէմ Կերմանիայի համար այն պաշտօնը

